

Kouluvaikeuksien yleisyys ja yhteydet aikuisiän elämäntilanteeseen ja koettuun terveyteen

HANNA LAVIKAINEN – SEPPO KOSKINEN – HILLEVI ARO – LAURA KESTILÄ – HEIKKI LYYTINEN – TUIJA MARTELIN – TIINA PENSOLA – OSSI RAHKONEN – ARPO AROMAA

Johdanto

Koulunkäynti- ja oppimisvaikeudet ovat yhä tärkeämpiä yksilön ja hänen läheistensä hyvinvoinnin määrittäjiä nopeasti muuttuvassa tietoyhteiskunnassa, jossa koulutuksen merkitys korostuu jo varhain. Erilaisten oppijoiden huomioon ottaminen kouluympäristössä on tärkeää ja asettaa uusia tehtäviä myös perinteiselle kouluopetukselle (Haapasalo 2004). Toisaalta keskustelua käydään myös niistä ongelmista, joita nämä erilaiset oppijat kohtaavat aikuisiän arkitilanteissa.

Suomessa kouluvaikeuksia esiintyy arvioiden mukaan useammalla kuin joka kymmenennellä ikäluokasta (Ahonen & al. 1997; Voutilainen & Ilveskoski 2000). Tavallisesti koulunkäynti- ja oppimisvaikeudet ilmenevät niissä oppimistilanteissa, joista lapsi ei vaikeuksiensa vuoksi selviydy kehityksen tai luokka-asteen edellyttämällä tavalla (Iivanainen 1997). Vaikeudet liittyvät usein perustaitoihin, kuten lukemiseen ja kirjoittamiseen sekä matematiikkaan ja päättelyyn. Näiden lisäksi ongelmia esiintyy mm. opetukseen keskittymisessä ja kuuntelemisessa sekä käytöksessä (Lerner 1993).

Erityisen haasteen koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien tehokkaalle ja mahdollisimman varhaiselle toteamiselle asettaa yksittäisten vaikeuksien taipumus esiintyä erilaisina yhdistelminä (Ahonen & Aro 1999). Useamman vaikeuden kasaantuminen samalle lapselle on varsin tavallista (Light & De Fries 1995; Ahonen & al. 1996; Ahonen & Aro 1999; Willcutt & Pennington 2000; Adenius-Jokivuori 2001; Lyytinen &

al. 2003). Tasapainoisen kehityksen kannalta on tärkeää havaita koulunkäyntiin ja oppimiseen liittyvät vaikeudet mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolloin erilaisten tukitoimenpiteiden avulla on mahdollista vaikuttaa lapsen koulumotivaatioon ja -menestykseen (Ahonen & Lyytinen 1998; Voutilainen & Ilveskoski 2000).

Koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia ei tule tarkastella vain kouluikään liittyen vaan on otettava huomioon, että ne heijastuvat myös koulun päättymisen jälkeiseen elämään aikuisiässä. On havaittu, että useilla elämänalueilla lapsuuden ja nuoruuden aikaisten kouluvaikeuksien vaikutuksia ei kyetä täysin kompensoimaan. Ne saattavat osaltaan haitata sosiaalista elämää ja kaventaa yksilön mahdollisuuksia niin koulutus- kuin työuralla. (O'Connor & Spreen 1988; Gerber & al. 1990; Greenbaum & al. 1996; Raskind & al. 1999; Kakela & Witte 2000; Voutilainen & Ilveskoski 2000; Beitchman & al. 2001; Madaus & al. 2002; Haapasalo 2004.) Warren White (1992) esittää oppimisvaikeuksien ilmenevän aikuisiässä ainakin kolmella tavalla. Ensinnäkin on todettu, että etenkin lukemisen, kirjoittamisen ja matematiikan vaikeudet jatkuvat tavallisesti aikuisuudessa. Toiseksi on havaittu oppimisvaikeuksien vaikutusten muuntuvan lapsuudesta siten, että aikuisuudessa ne liittyvät keskeisesti sosiaalisille ja ammatillisille alueille, eivät niinkään opetustilanteisiin kuten lapsuudessa. Kolmanneksi White viittaa yksilöiden vaikeuksiin sijoittua yhteiskunnassa. Tämä tulee esille mm. ammatinvalinnan vaikeuksissa ja sosiaalisessa elämässä. (White 1992.) Lapsuudessa kouluvaikeuksien

ja oireilun sekä terveyden kokemisen on todettu liittyvän toisiinsa (Rimpelä & al. 1998; Rimpelä 1999). Koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien yhteydestä koettuun terveyteen aikuisiässä on sitä vastoin varsin niukasti tutkittua tietoa. Vaikka kouluvaikeuksien on todettu heijastuvan monille elämäntilanteille, ei väestötasoisia tutkimuksia kouluvaikeuksien yhteyksistä aikuisiän elämäntilanteisiin ole tehty.

Tässä artikkelissa tarkastellaan koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia sekä niiden yhteyttä aikuisiän elämäntilanteisiin. Tarkoituksena on selvittää, kuinka yleistä koulunkäyntiä ja oppimiseen liittyvien vaikeuksien ilmoittaminen on ja kuinka usein ne ovat johtaneet tuki- ja erityisopimenpiteisiin. Lisäksi tarkastellaan, missä määrin koetut koulunkäynti- ja oppimisvaikeudet ovat yhteydessä suoritettuun koulutukseen, pääasialliseen toimintaan, työttömyyskokemuksiin ja perhetilanteeseen sekä koettuun terveyteen 18–29-vuotiailla aikuisilla.

Aineisto ja menetelmät

Tämän tutkimuksen aineistona on laajan Terveys 2000 -tutkimuksen osana koottu koko maan 18–29-vuotiaita edustava tutkimusaineisto (N = 1 894), joka kerättiin keväällä 2001 (Koskinen & al. 2005; Heistaro 2005). Tutkimustiedot koottiin tutkittavien kotona tehdyllä tietokoneavusteisella haastattelulla, joka oli kestoltaan keskimäärin 90 minuuttia, sekä itse täytettävällä kyselyllä. Haastatteluun, jonka avulla suurin osa tässä tutkimuksessa käytettävistä tiedoista kerättiin, osallistui 79 prosenttia otoksesta (1 504 henkilöä). (Ks. lomakkeet www.ktl.fi/terveys2000.)

Koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien mittaaminen

Tässä tutkimuksessa koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksiksi luetaan henkilön itsensä ilmoittamat kouluvaikeudet. Aluksi tutkimuksessa tiedusteltiin, oliko henkilöllä ollut kouluaihana yli yhden lukukauden ajan vaikeuksia koulunkäynnissä tai oppimisessa. Myöntävästi vastanneiden tilannetta tarkennettiin edelleen kysymällä, olivatko vaikeudet liittyneet seuraaviin alueisiin (kyllä/ei): lukeminen, kirjoittaminen, matematiikka, kielet, opetukseen keskittyminen, käytösongelmat tai muu. Suhteellisen pienessä muut-ryhmässä esiintyi mm. koulukiusaamista ja motivaatio-ongelmia.

Edellä mainittujen tietojen perusteella muodostettiin koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien päätyyppenä kuvaava muuttuja, jonka luokat olivat sisällöllinen oppimisvaikeus, keskittymis- ja käytösvaikeus ja sekä oppimis- että keskittymis- ja käytösvaikeus. Sisällöllisestä oppimisvaikeudesta katsottiin olevan kyse silloin, kun henkilöllä oli vaikeuksia vain lukemisen, kirjoittamisen, kielen ja/tai matematiikan alueilla, mutta ei muilla alueilla. Keskittymis- ja/tai käytösvaikeuksia ilmoittaneiden ryhmään sijoitettiin ne tällaisia vaikeuksia ilmoittaneet, joilla ei ollut edellä mainittuja sisällöllisiä oppimisvaikeuksia. Kolmas ryhmä muodostettiin niistä, jotka ilmoittivat sekä sisällöllisiä oppimisvaikeuksia että keskittymis- ja käytösvaikeuksia.

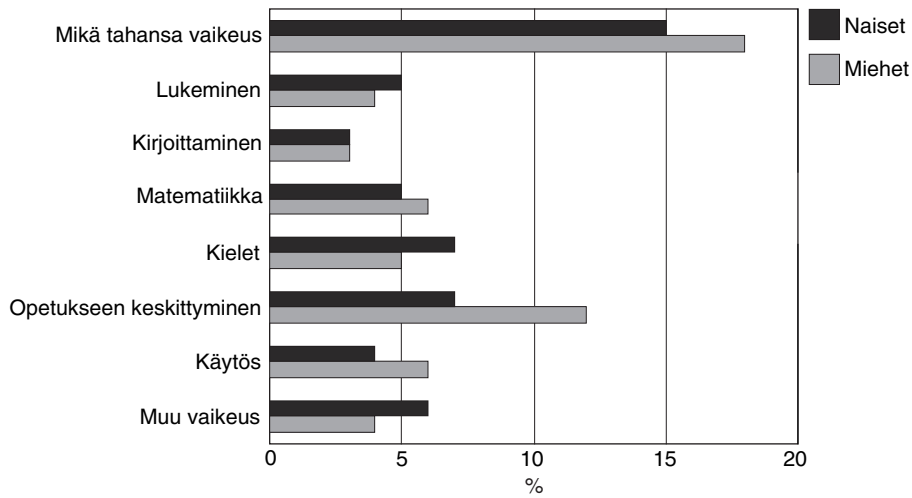
Niille, jotka ilmoittivat vaikeuksista koulunkäynnissä tai oppimisessa, esitettiin kysymyksiä myös tuki- ja erityisopetuksesta ja muista kouluvaikeuksiin liittyvistä toimenpiteistä kouluaihana. Henkilöiltä, jotka olivat saaneet vaikeuksien vuoksi tuki- tai erityisopetusta, tiedusteltiin lisäksi opetuksen kestoa. Tuki- ja erityisopetuksen määrä luokiteltiin viiteen luokkaan: ei tuki- tai erityisopetusta, alle yksi lukukausi, 1–4 lukukautta, enemmän kuin neljä lukukautta ja saanut tukea, mutta kestoa ei tiedetä. Muista kouluvaikeuksiin liittyvistä toimenpiteistä tiedusteltiin seuraavia: yhden tai useamman kurssin kertaaminen, luokan kertaaminen yhden tai useamman kerran ja erityisluokalle siirtyminen. Analyysissä näistä toimenpiteistä on muodostettu järjestysasteikollinen muuttuja siten, että useammasta toimenpiteestä ilmoittaneet on sijoitettu edellä esitetyn järjestyksen mukaan vakavimmaksi määriteltyyn ryhmään.

Aikuisuuden elämäntilanne

Koulutusaste määriteltiin sekä tutkimushetken mennessä suoritettun koulutuksen että meneillään olevan koulutuksen perusteella. Vastaajat, jotka eivät opiskelleet tutkimushetkellä pää- tai sivutoimisesti, luokiteltiin suorittamansa pohja- ja ammattikoulutuksen mukaan neljään luokkaan: perusaste, keskiaste, ammatillinen korkea-aste ja akateeminen korkea-aste. Tutkimushetkellä opiskelevien (21 % vastaajista) koulutusaste määriteltiin vastaavasti luokitellun odotetun koulutus-tason mukaan, jos se oli jo suoritettua koulutusta korkeampi, olettaen vastaajien suorittavan sen hetkiset opintonsa loppuun.

Pääasiallista toimintaa selvittäessä tutkittavia

Kuvio 1. Erityyppisiä koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia ilmoittaneiden osuus (%) 18–29-vuotiaassa väestössä (N = 1 497)



* Sukupuolten välinen ero tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$)

pyydettiin valitsemaan se vastausvaihtoehto, joka kuvasi parhaiten senhetkistä elämäntilannetta. Tässä artikkelissa pääasiallista toimintaa kuvaavat luokat ovat kokopäivätyö, osa-aikatyö, opiskelija, työtön tai lomautettu sekä oman talouden tai perheenjäsenen hoitaminen. Loput vaihtoehdot yhdistettiin pienten tapausmäärien vuoksi muuluokaksi, johon sisältyvät mm. varusmies- tai siviilipalvelusta suorittavat ja työkyvyttömyyseläkeläiset.

Työttömyyskokemukset viimeksi kuluneiden viiden vuoden ajalta luokiteltiin kolmeen luokkaan: ei työttömyyttä, työttömyyskuukausia enintään viisi ja työttömyyskuukausia vähintään kuusi. Perhetilannetta kuvataan neliluokkaisena: avio- ja avoliitossa elävät, vanhempien kanssa asuvat, yksin asuvat ja muut, joihin kuuluvat kaikki edellisiin luokkiin kuulumattomat, kuten esimerkiksi yksinhuoltajat ja useamman hengen yhteisasunnoissa elävät. Koettua terveyttä mitattiin viisiluokkaisella mittarilla, jossa tutkittavan senhetkistä terveyttä kuvaavat luokat olivat hyvä, melko hyvä, keskitasoinen, melko huono ja huono.

Analyysimenetelmät

Analyyssimenetelmänä käytettiin ristiintaulukointia. Kouluvaikeuksien yleisyyttä tarkasteltiin sukupuolen mukaan, tuki- ja erityisopetuksen ajallista kestoa sekä vaikeuksiin kohdennettuja toimenpiteitä sukupuolen ja vaikeustyyppien mukaan.

Erialaisten vaikeuksien samanaikaista kokemista selvitettiin tarkastelemalla, kuinka suurella osalla tietyn vaikeuden raportoineista oli myös muuntyyppisiä kouluvaikeuksia. Aikuisuuden elämäntilanteita tarkasteltiin sukupuolen ja kouluvaikeuksista raportoimisen mukaan. Erojen merkitsevyyttä tutkittiin χ^2 -testillä. Ikävakiointia ei käytetty, koska kouluvaikeuksien raportoiminen ei ollut yhteydessä ikään. Aineiston analysoinnissa käytettiin STATA-tilasto-ohjelmaa, joka mahdollisti otanta-asetelman erityispiirteiden huomioon ottamisen (Heistaro 2005).

Tulokset

Kouluvaikeuksien yleisyys

Lähes joka kuudes ($n = 243$) kaikista 1 497 vastanneesta ilmoitti kokeneensa kouluaikana yli yhden lukukauden ajan vaikeuksia koulunkäynnissä tai oppimisessa. Opetukseen keskittyminen oli yleisin yksittäinen ongelma-alue kummallakin sukupuolella. Miehet ilmoittivat keskittymisvaikeuksia lähes kaksi kertaa niin usein kuin naiset ($p < 0,001$) (kuvio 1). Ikä ei ollut yhteydessä kouluvaikeuksista raportoimiseen, kun tarkastellaan kaikkia kouluvaikeuksia yhdessä. Kun kouluvaikeuksien kokemista tarkastellaan eri päätyyppien mukaan, raportoivat miehet keskittymis- ja käytös- vaikeuksia useammin kuin naiset (36 % ja 15

Taulukko 1. Erityyppisiä koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia raportoineiden osuus (%) tietyn kouluvaikeuden ilmoittaneista (n = 243)¹

Osaryhmä	Niiden osuus (%), joilla oli vaikeuksia myös seuraavilla alueilla						
	Lukeminen	Kirjoittaminen	Matematiikka	Kielet	Keskittyminen	Käytös	Muu
Vastaajat, joilla vaikeuksia							
lukemisessa (n = 73)	(100)	51	49	52	51	25	14
kirjoittamisessa (n = 48)	77	(100)	40	56	45	25	15
matematiikassa (n = 89)	41	21	(100)	53	62	30	24
kielissä (n = 85)	45	32	55	(100)	54	34	19
keskittymisessä (n = 140)	27	15	39	32	(100)	39	23
käytöksessä (n = 67)	27	18	40	43	81	(100)	25
muu vaikeus (n = 71)	14	10	30	23	45	24	(100)
Mikä tahansa kouluvaikeus (n = 243)	30	20	37	35	58	28	29

¹Taulukosta ilmenee, kuinka suuri osa (%) tietyn vaikeuden ilmoittaneista on kokenut vaikeuksia myös jollakin muulla alueella, sekä erityyppisten kouluvaikeuksien yleisyys niillä, jotka ilmoittivat ainakin yhden vaikeuden (n = 243).

Taulukko 2. Tuki- ja erityisopetuksen kesto kouluvaikeuksia ilmoittaneiden keskuudessa (%) (n = 243¹)

Tuki- ja erityisopetuksen kesto	Mies	Nainen	Sisällöllinen oppimisvaikeus ²	Keskittymis-/käytös vaikeus ³	Sekä oppimisvaikeus että keskittymis-/käytös vaikeus
Ei tuki- tai erityisopetusta	50	53	42	75	31
Alle yksi lukukausi	15	19	19	11	24
1–4 lukukautta	19	19	27	12	23
Enemmän kuin neljä lukukautta	15	7	11	2	21
Saanut tukea, ei tietoa kestosta	1	2	2	0	2
Yhteensä	100	100	100	100	100
n	135	108	67	65	88

¹Vaikeustyyppi voitiin määrittää vain 220:lle, koska tässä yhteydessä ei otettu huomioon niitä henkilöitä, jotka raportoivat vain muita vaikeuksia (n = 23).
²Vain lukemisessa, kirjoittamisessa, matematiikassa ja/tai kielissä vaikeuksia raportoineet.
³Vain keskittymis- ja käytös vaikeuksia raportoineet.

%) ja naiset sisällöllisiä oppimisvaikeuksia useammin kuin miehet (37 % ja 20 %).

Erityyppisten vaikeuksien samanaikainen kokeminen korostui käytös vaikeuksia ilmoittaneiden ryhmässä, jossa yli 80 prosenttia koki vaikeuksia myös opetuksen keskittymisessä. Lisäksi kirjoittamisen vaikeuksia raportoineista useimmilla (77 %) oli myös lukemisen vaikeuksia. Matematiikassa vaikeuksia kokeneista 62 prosenttia ilmoitti kokeneensa vaikeuksia myös opetuksen keskittymisessä (taulukko 1). Erillisiä kouluvaikeuksia raportoitiin useimmiten kolme tai neljä, mutta kaikkien seitsemän haastattelussa tiedustellun vaikeuden ilmoittaminen oli hyvin harvinaista. Esimerkiksi lukemisen vaikeuksia rapor-

toineista 47 prosenttia ilmoitti erilaisten kouluvaikeuksien lukumääräksi 3–4, kun yhden vaikeuden raportoineita oli 7 prosenttia ja kaikkien seitsemän vaikeuden raportoineita oli vain yksi prosentti.

Kouluvaikeuksien aiheuttamat toimenpiteet

Noin puolet koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia raportoineista miehistä ja naisista ei ollut saanut tuki- tai erityisopetusta. Keskittymis- ja käytös vaikeuksia ilmoittaneiden joukossa tämä osuus oli 75 prosenttia. Sekä sisällöllisiä että keskittymis- ja käytös vaikeuksia raportoineet olivat ilmoituksensa mukaan osallistuneet yleisimmin pitempiketoiseen tuki- tai erityisopetukseen (tau-

Taulukko 3. Kurssin tai luokan kertaamisen sekä erityisluokalle siirtymisen yleisyys¹ kouluvaikeuksia ilmoittaneiden keskuudessa (%) (n = 243²)

Toimenpiteet	Mies	Nainen	Sisällöllinen oppimisvaikeus ³	Keskittymis-/käytös vaikeus ⁴	Sekä oppimisvaikeus että keskittymis-/käytös vaikeus
Ei toimia	59	75	67	71	61
Yksi tai useampi kurssi kahteen kertaan	10	10	11	8	13
Yksi tai useampi luokka kahteen kertaan	16	5	15	12	7
Eriyisluokalle siirtyminen	14	10	8	9	19
Yhteensä	100	100	100	100	100
n	135	108	67	65	88

¹Ne henkilöt, jotka ilmoittivat useamman kuin yhden tässä tarkastellun toimenpiteen, on sijoitettu taulukossa esitetyn järjestyksen mukaan vakavimmaksi arvioidun toimenpiteen ryhmään.
²Vaikeustyyppi voitiin määrittää vain 220:lle, koska tässä yhteydessä ei otettu huomioon niitä henkilöitä, jotka raportoivat vain muita vaikeuksia (n = 23).
³Vain lukemisessa, kirjoittamisessa, matematiikassa ja/tai kielissä vaikeuksia raportoineet.
⁴Vain keskittymis- ja käytös vaikeuksia raportoineet.

lukko 2). Selvästi yli puolet koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia raportoineista ilmoitti, ettei ollut käynyt yhtään kurssia tai luokkaa useampaan kertaan eikä siirtynyt erityisluokalle. Yhden tai useamman kurssin kertaamisessa ei ollut eroa miesten ja naisten välillä. Sen sijaan yhden tai useamman luokan kertaaminen oli selvästi yleisempää vaikeuksia kokeneilla miehillä kuin naisilla. Eriyisluokalle siirtyminen oli yleisintä sekä sisällöllisiä että keskittymis- ja käytös vaikeuksia ilmoittaneiden ryhmässä (taulukko 3).

Yhteydet elämäntilanteisiin aikuisiällä

Lapsuusajan koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksista raportoineiden koulutusaste oli merkitsevästi alhaisempi kuin muiden. Vain perusasteen suorittaneita oli vaikeuksia raportoineista miehistä 14 prosenttia ja naisista 20 prosenttia, kun vastaavat osuudet vaikeuksia raportoimattomilla olivat 6 prosenttia ja 4 prosenttia. Vaikeuksia raportoineista miehistä 25 prosenttia ja naisista 30 prosenttia oli suorittanut jonkin korkea-asteen tutkinnon tai oli sellaista paraikaa suorittamassa, kun muiden nuorten aikuisten keskuudessa vastaavat osuudet olivat miehillä 42 prosenttia ja naisilla peräti 59 prosenttia (taulukko 4).

Vaikeuksia raportoineista naisista pienempi osuus oli töissä ja suurempi osuus hoitamassa omaa taloutta tai perheenjäsentä kuin niistä naisista, jotka eivät ilmoittaneet kokeneensa vaikeuksia koulunkäynnissä. Miehillä kouluvaikeuksien ilmoittamisella ei ollut tilastollisesti mer-

kitsevää yhteyttä pääasialliseen toimintaan (taulukko 4). Tutkimusta edeltäneiden viiden vuoden aikana työttömänä oli ollut suurempi osa kouluvaikeuksia raportoineista kuin muista nuorista aikuisista, mutta ero oli tilastollisesti merkitsevä vain miehillä. Vaikeuksia raportoineista peräti joka neljäs oli ollut työttömänä vähintään kuusi kuukautta (taulukko 4).

Perhetilanteen suhteen ryhmät erosivat selvästi toisistaan. Avio- tai avoliitossa eläminen ja vanhempien kanssa asuminen olivat yleisempiä vaikeuksia raportoimattomien ryhmissä. Yksin asuminen ja edellä mainittuihin lukeutumattomat perhetilanteet sitä vastoin korostuivat kouluvaikeuksia raportoineilla miehillä ja naisilla. Muu perhetilanne sisälsi mm. yksinhuoltajat sekä useamman hengen yhteisasunnossa elävät (taulukko 4).

Koetun terveyden osalta kouluvaikeuksia raportoineiden ja raportoimattomien ryhmät erosivat tilastollisesti merkitsevästi. Terveytensä hyväksi kokevia oli yli 70 prosenttia niiden miesten ja naisten joukossa, joilla ei oman ilmoituksensa mukaan ollut kouluvaikeuksia. Vastaavasti harvempi kuin joka toinen vaikeuksia raportoineista miehistä ja naisista koki terveytensä hyväksi. Terveytensä koki keskitasoisesti tai sitä huonommaksi lähes joka neljäs kouluvaikeuksia ilmoittanut, mutta vain 7 prosenttia muista nuorista aikuisista (taulukko 4). Koettu terveys ei vaihdellut mainittavasti kouluvaikeuksien päätyypin mukaan.

Taulukko 4. Koulutus, pääasiallinen toiminta, työttömyyskokemukset, perhetilanne ja koettu terveys koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia ilmoittaneilla ja muilla nuorilla aikuisilla sukupuolen mukaan (%)

	Miehet		Naiset	
	Kouluvaikeuksia kyllä	ei	Kouluvaikeuksia kyllä	ei
Koulutus¹				
perusaste	14	6	20	4
keskiaste	62	52	50	37
ammattillinen korkea-aste	16	26	23	36
akateeminen korkea-aste	9	16	7	23
Yhteensä	100	100	100	100
p*	< 0,001		< 0,001	
Pääasiallinen toiminta				
kokopäivätyö	59	65	32	48
osa-aikatyö	4	5	7	9
opiskelija	18	17	26	25
työtön tai lomautettu	9	8	12	7
oman talouden tai perheenjäsenen hoitaminen	0	0	22	11
muu ²	11	6	2	1
Yhteensä	100	100	100	100
p*	0,341		< 0,01	
Työttömyyskokemukset/5 vuotta				
ei työttömyyttä	56	68	49	61
työttömyyskuukausia enintään viisi	18	18	26	20
työttömyyskuukausia vähintään kuusi	26	14	25	18
Yhteensä	100	100	100	100
p*	< 0,01		< 0,085	
Perhetilanne				
avio- tai avoliitto	42	46	51	59
vanhempien kanssa	24	26	8	12
yksin	30	27	30	25
muu	4	1	11	4
Yhteensä	100	100	100	100
p*	< 0,05		< 0,01	
Koettu terveys				
hyvä	47	73	46	71
melko hyvä	31	18	31	23
keskitasoinen	17	7	17	5
melko huono	6	1	5	1
huono	0	0	1	0
Yhteensä	100	100	100	100
p*	< 0,001		< 0,001	

*Ryhmien välinen ero
¹Koulutuksessa otettu huomioon henkilön korkein saavutettu sekä vielä kesken oleva koulutus.
²Varusmies- ja siviilipalveluksessa sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt, muu toiminta.

Pohdinta

Noin 16 prosenttia 18–29-vuotiaista oli kokenut kouluajan yli yhden lukukauden ajan vaikeuksia koulunkäynnissä tai oppimisessa. Kouluvaikeuksien yleisyys on ollut samaa luokkaa (10–20 %) myös aiemmissa tutkimuksissa, jotka eivät ole perustuneet henkilöiden omaan ilmoitukseen vaan esimerkiksi opettajien tai psykologien arvi-

oihin (Ahonen & al. 1997; Voutilainen & Ilveskoski 2000; Adenius-Jokivuori 2001; Somersalo & Solantaus 2001). Miehet kokivat opetukseen keskittymiseen ja käytökseen liittyviä vaikeuksia hieman yleisemmin kuin naiset. Kuten käytäntö ja aiempi kliininen tutkimuskin ovat osoittaneet, useamman kouluvaikeuden samanaikainen esiintyminen oli yleistä. Erityisesti käytösvaikeudet ja ongelmat opetukseen keskittymisessä esiin-

tyivät samanaikaisesti. Vaikeuksien kasautuminen johtaa helposti noidankehän syntymiseen, jolloin vaikeudet yhdellä alueella seuraavat muille koulunkäynnin alueille tuoden mukanaan epäonnistumisen kokemuksia ja opetustilanteisiin keskittymättömyyttä (Lyytinen & al. 2003). On mahdollista, että koulutusjärjestelmä painottaa tiettyjä asioita ja kouluaineita niin, että oppilaat kokevat vaikeuksia yhä herkemmin, ja esimerkiksi taitoaineiden väheneminen voi osaltaan vähentää onnistumisen kokemuksia juuri kouluvaikeuksia kokevilta oppilailta.

Yli puolet koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksia raportoineista ei saanut kouluaikanaan tuki- tai erityisopetusta, ja vielä suuremmalla osalla vaikeudet eivät olleet johtaneet kurssin tai luokan kertaamiseen tai erityisluokalle siirtymiseen. On mahdollista, että merkittävä osa raportoiduista vaikeuksista on ollut lieviä, eikä niihin siten ole kohdistettu tukitoimenpiteitä. Toisaalta tukea ja erityisopetusta kohdennettaessa olisi tärkeää ottaa huomioon henkilön oma kokemus koulunkäyntiin liittyvästä vaikeudesta yhtä lailla kuin kliinisiin testeihin todennettu ongelma. Kouluvaikeuksista huolimatta tulee jokaisella lapsella ja nuorella olla mahdollisuus perusopetuslain mukaiseen ja yhdenvertaiseen perusasteen tai toisen asteen koulutukseen integroidussa ympäristössä, osana yleistä koulutusjärjestelmää (Peltonen & Strid 1999). Erityisopetuksen tehtävänä on vastata oppilaiden erilaisiin tarpeisiin ja vaatimuksiin sekä mahdollistaa yleisopetuksen tarjoamien tietojen ja taitojen yhtäläinen saavuttaminen kaikille oppilaille (Ihatsu & Ruoho 2002).

Aiempi tutkimus on esittänyt kouluvaikeuksien vaikutusten ulottuvan aina aikuisuuden elämäntilanteisiin saakka (mm. Gerber & al. 1990; White 1992; Greenbaum & al. 1996; Haapasalo 2004). Kouluvaikeuksia raportoineiden korkein suoritettu tai meneillään oleva koulutus edusti yleisemmin perus- tai keskiastetta kuin muiden nuorten aikuisten. Tosin pelkkiä keskittymis- ja käytösvaikeuksia kokeneet olivat suorittaneet akateemisen korkea-asteen tutkinnon tai olivat sellaista suorittamassa lähes yhtä usein kuin ne, joilla kouluvaikeuksia ei ollut ollut (Lavikainen 2005). Kouluvaikeuksien yhteys työttömyyskokemuksiin, erityisesti pitkäaikaistyöttömyyteen, oli selvä. Kouluvaikeuksilla oli voimakas yhteys myös nuoren aikuisiän perhetilanteeseen. Erityisesti kouluvaikeuksia kokeneista naisista melko huomattava osa kuului ryhmään, joka koostui

muun muassa yksinhuoltajista ja useamman hengen yhteisasunnossa asuvista.

Alle puolet kouluvaikeuksia kokeneista, mutta lähes kolme neljäsosaa muista nuorista aikuisista koki terveytensä hyväksi. Koettua terveyttä voidaan pitää varsin hyvänä ja luotettavana mittarina, joka heijastaa sekä objektiivisesti mitattua terveydentilaa että sen välittymistä yksilön kokemukseksi (Manderbacka 1998). Jatkotutkimuksissa olisi syytä analysoida tarkemmin, mistä tekijöistä kouluvaikeuksia ilmoittaneiden huono koettu terveys johtuu.

Tässä tutkimuksessa käytetyt tiedot pohjautuvat pääsääntöisesti itseraportointiin ja ovat siten henkilön subjektiivinen kokemus kysytystä asiasta. Tutkimus perustuu retrospektiiviseen asetelmaan, jossa 18–29-vuotiaat aikuiset raportoivat lapsuusajan tapahtumista. Tässä yhteydessä henkilön taipumus nähdä asiat erityisen positiivisessa tai negatiivisessa valossa sekä mahdollinen ylityö aliraportoiminen on syytä ottaa huomioon. Esimerkiksi vastaushetken huono elämäntilanne voi vaikuttaa vinouttavalla tavalla mm. lapsuus-aikaan liittyvien ongelmien raportointiin. Tietoja nykyhetken elämäntilanteesta voidaan pitää varsin luotettavina, sillä ne ovat koskeneet vastaajille ajallisesti läheisiä asioita. Koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien tutkimusta on tehty valtaosaltaan psykologisesta tai kasvatustieteellisestä näkökulmasta, jolloin vaikeuksia mitataan erilaisia ulkopuolisen tutkijan tai havainnoijan käyttämiä mittareita ja menetelmiä hyödyntäen. Tämä tutkimus tuo esille tärkeän näkökulman painottaessaan asioiden ja ongelmien kokemuksellisuutta.

Kouluvaikeudet ovat merkittävä huolenaihe henkilölle itselleen sekä hänen läheisilleen, mutta ne ovat myös haaste koko yhteiskunnalle. Kouluvaikeuksien ennalta ehkäisemisen ja tukitoimenpiteiden suunnittelun kannalta on ensiarvoisen tärkeää tietää, mitkä kotiin ja perheeseen sekä muuhun lapsuuden elinympäristöön liittyvät tekijät ovat yhteydessä koulussa ilmeneviin oppimis- ja käytösongelmiin. Niin ikään kouluvaikeuksien haitallisten seurausten lievittämiseksi on tarpeen tietää, miten kouluvaikeudet heijastuvat aikuisten elämäntilanteeseen sekä koettuun terveyteen ja millaisille aikuisiän ongelmille ne altistavat. Näistä kysymyksistä aiempi väestötasoinen tutkimus on tuottanut varsin vähän tietoa. Kouluvaikeuksien taustan ja seurausten kartoittamisen ohella tarvitaan kehitys- ja tutkimustyötä ennaltaehkäisyn ja kuntoutuksen kehittämiseksi.

TIIVISTELMÄ

Hanna Lavikainen & Seppo Koskinen & Hillevi Aro & Laura Kestilä & Heikki Lyytinen & Tuija Martelin & Tiina Pensola & Ossi Rabkonen & Arpo Aromaa: Kouluvaikeuksien yleisyys ja yhteydet aikuisiän elämäntilanteeseen ja koettuun terveyteen

Koulunkäynti- ja oppimisvaikeudet muodostavat merkittävän haasteen kouluvaikeuksia kokevalle itselleen, mutta myös hänen läheisilleen ja koko yhteiskunnalle. Tämän tutkimuksen mukaan joka kuudes 18–29-vuotias nuori aikuinen oli kokenut yli yhden lukukauden ajan vaikeuksia koulunkäynnissä tai oppimisessa. Yleisin yksittäinen ongelma-alue liittyi molemmilla sukupuolilla opetuksen keskittymiseen. Tämän alueen ongelmat korostuivat pojilla, jotka ilmoittivat keskittymisvaikeuksia lähes kaksi kertaa useammin kuin tytöt. Useamman kouluvaikeuden samanaikainen esiintyminen oli yleistä. Erillisiä kouluvaikeuksia ilmoitettiin useimmiten kolme tai neljä. Erityisesti käytösvaikeudet ja ongelmat opetuksen keskittymisessä esiintyivät samanaikaisesti. Myös kirjoittamisen ja lukemisen vaikeuksien yhtäaikainen esiintyminen oli yleistä. Yli puolet vaikeuksia raportoineista ei ollut saanut kouluaikanaan tuki- tai erityisopetusta. Myös kurs-

sin tai luokan kertaaminen tai erityisluokalle siirtyminen oli varsin harvinaista. Koulunkäynti- ja oppimisvaikeudet olivat yhteydessä useisiin aikuisiän elämäntilanteisiin. Kouluvaikeuksia raportoineiden nuorten aikuisten koulutustaso oli alhaisempi kuin niiden, joilla kouluvaikeuksia ei ollut esiintynyt. Myös työttömyyskokemukset, erityisesti pitkäaikaistyöttömyys, olivat yhteydessä kouluvaikeuksista raportoimiseen. Kouluvaikeuksia raportoineista naisista varsin suuri osa ilmoitti perhetilanteeseen yksinhuoltajuuden tai asumisen useamman hengen yhteisasunnossa. Vastaavasti tämä ryhmä oli pieni niiden naisten keskuudessa, joilla vaikeuksia ei ollut ollut. Kouluvaikeuksilla oli yhteyttä myös nuoren aikuisiän terveyteen. Alle puolet kouluvaikeuksia raportoineista miehistä ja naisista koki terveytensä hyväksi, kun vastaava osuus oli muiden nuorten aikuisten keskuudessa lähes kolme neljäsosaa.

Kouluvaikeuksille altistavista ympäristö- ja yksilötekijöistä tarvitaan tähänastista täsmällisempää tietoa ennaltaehkäisyyn lähtökohdaksi. Kouluvaikeuksien ja niiden seurausten lievittämisen onnistuminen puolestaan edellyttää lisätietoa muun muassa tuki- ja kuntoutustoimenpiteiden peittävydestä ja vaikutuksista sekä kouluiässä että sen jälkeen.

KIRJALLISUUS

- ADENIUS-JOKIVUORI, MERJA: Esi- ja alkuopetusluokkien oppilaiden oppimisvaikeuksiin liittyvän erityisen tuen tarpeen kartoitus Jyväskylän seudulla syksyllä 2000. Lapsitutkimuskeskuksen julkaisuja. Jyväskylän yliopisto, Lapsitutkimuskeskus, 2001
- AHONEN, TIMO & ARO, TUIJA: Neurokognitiivisen tiedon soveltaminen kehityksen tukemiseen. S. 14–23. Teoksessa: Ahonen, Timo & Aro, Tuija (toim.): Oppimisvaikeudet. Kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena. Juva: WSOY, 1999
- AHONEN, TIMO & ARO, MIKKO & LAMMINMÄKI, TUIJA & NÄRHI, VESA: Koulutulokkaiden kognitiiviset taidot. S. 38–55. Teoksessa: Lamminmäki, Tuija & Meriläinen, Leena (toim.): Onnistunut aikuisä? Kokemuksia koululykkäyksestä. Jyväskylä: Atena, 1997
- AHONEN, TIMO & ARO, MIKKO & NÄRHI, VESA & RÄSÄNEN, PEKKA: Oppimisvaikeuksien diagnostiikka: mitä MBD:n jälkeen? *Psykologia* 31 (1996): 5, 316–323
- AHONEN, TIMO & LYYTINEN, HEIKKI: Erilaisen oppijan tunnistaminen lapsena. S. 15–27. Teoksessa: Asiakkaana erilainen oppija. Helsinki: Työministeriö, 1998
- BEITCHMAN, JOSEPH & WILSON, BETH & DOUGLAS, LORI & YOUNG, ARLENE & ADLAF, EDWARD: Substance use disorders in young adults with and without LD: Predictive and concurrent relationships. *Journal of Learning Disabilities* 34 (2001): 4, 317–332
- GERBER, PAUL & SCHNIEDERS, CHRISTINE & PARADISE, LOUIS & REIFF, HENRY & GINSBERG, RICK & POPP, PATRICIA: Persisting problems of adults with learning disabilities: self-reported comparisons from their school-age and adult years. *Journal of Learning Disabilities* 23 (1990): 9, 570–573
- GREENBAUM, BETH & GRAHAM, STEVE & SCALES, WILLIAM: Adults with learning disabilities: Occupational and social status after college. *Journal of Learning Disabilities* 29 (1996): 2, 167–173
- HAAPASALO, SEIJA: Lupaavia kokemuksia LUKKI-kuntoutuksesta. *Kuntoutus* 27 (2004): 1, 22–33
- HEISTARO, SAMI (toim.): Menetelmäraportti. Terveys 2000 -tutkimuksen toteutus, aineisto ja menetelmät. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B6/2005. Helsinki: KTL, 2005
- IHATSU, MARKKU & RUOHO, KARI: Erityisopetus peruskoulussa. S. 91–109. Teoksessa: Jahnukainen, Markku (toim.): Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Juva: WS Bookwell, 2002
- IIVANAINEN, MATTI: Yleisenä tavoitteena kasvaminen omatoimiseksi aikuiseksi. S. 237–240. Teoksessa: Stranden, Kaisa (toim.): Erilainen oppija. Jyväskylä: Gummerus, 1997
- KAKELA, MEGAN & WITTE, RAYMOND: Self-disclosure of college graduates with learning disabilities. *Learning Disabilities: A Multidisciplinary Journal* 10 (2000), 25–31
- KOSKINEN, SEPPO & KESTILÄ, LAURA & MARTELIN, TUIJA & AROMAA, ARPO (toim.): Nuorten aikuisten terveys. Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset 18–29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B7/2005. Helsinki: KTL, 2005
- LAVIKAINEN, HANNA: Itseraportoitujen koulunkäynti- ja oppimisvaikeuksien yleisyys ja yhteydet lapsuuden ja nuoren aikuisuuden elämäntilanteisiin ja koet-

- tuun terveyteen. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, 2005
- LERNER, JANE: *Learning disabilities. Theories, Diagnosis & Teaching Strategies*. 6th ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1993
- LIGHT, JACQUELYN & DEFRIES, JOHN: Comorbidity of Reading and Mathematics Disabilities: Genetic and Environmental Etiologies. *Journal of Learning Disabilities* 28 (1995): 2, 96–106
- LYYTINEN, HEIKKI & LEPPÄNEN, PAAVO & GUTTORM, TOMI: Näkymiä suomalaisten lukivaikeuksiin – lähtökohtana psykofysiologiset havainnot. *Psykologia* 38 (2003): 4, 230–249
- MADAUS, JOSEPH & FOLEY, TERESA & MCGUIRE, JOAN & RUBAN, LILIA: Employment self-disclosure of postsecondary graduates with learning disabilities: Rate and rationales. *Journal of Learning Disabilities* 35 (2002): 4, 364–369
- MANDERBACKA, KRISTIINA: Keski-ikäisten käsitykset terveydestään. Teoksessa: Rahkonen, Ossi & Lahelma, Eero (toim.): *Elämänkaari ja terveys*. Tampere: Tammer-Paino, 1998
- O'CONNOR, SHELLY & SPREEN, OTFRIED: The relationship between parent's socio-economic status and educational level, and adult occupation and educational achievement of children with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities* 21 (1988): 3, 148–153
- PELTONEN, HEIDI & STRID, OUTI: Miten terveyseroja voitaisiin kaventaa koulutuksen keinoin? S. 93–98. Teoksessa: Koskinen, Seppo & Teperi, Juha (toim.): *Väestöryhmien välisten terveyserojen supistaminen*. Raportteja 243. Helsinki: Stakes, 1999
- RASKIND, MARSHALL & GOLDBERG, ROBERTA & HIGGINS, ELEANOR & HERMAN, KENNETH: Patterns of change and predictors of success in individuals with learning disabilities: Results from a twenty-year longitudinal study. *Learning Disabilities. Research & Practice* 14 (1999): 1, 35–49
- RIMPELÄ, MATTI: Koetut oppimishäiriöt ja pahoinvointi yläasteella. *Kouluterveys 2002 -tiedotuslehti* 8 (1999), 12–14
- RIMPELÄ, MATTI & KALTIALA-HEINO, RIITTAKERTTU & RIMPELÄ, ARJA: Oppimisvaikeudet ja terveys. *Kouluterveys 2002 -tiedotuslehti* 6 (1998), 28–30
- SOMERSALO, HEIDI & SOLANTAUS, TYTTI: Economic Recession and Inequality in Education: children needing special services in focus. *Scandinavian Journal of Educational Research* 45 (2001): 3, 233–248
- WHITE, WARREN: The postschool adjustment of person with learning disabilities: Current status and future projections. *Journal of Learning Disabilities* 25 (1992): 7, 448–456
- WILLCUTT, ERIK & PENNINGTON, BRUCE: Comorbidity of Reading Disability and Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Differences by Gender and Subtype. *Journal of Learning Disabilities* 33 (2000): 2, 179–191
- VOUTILAINEN, ARJA & ILVESKOSKI, ISMO: Terveysthuollon rooli oppimisvaikeuksien tutkimisessa ja hoidossa. *Duodecim* 116 (2000): 18, 2025–2031.